

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Н. КАРАЗІНА

(повне найменування вищого навчального закладу)

ФІЛОСОФСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

(назва факультету)

Кафедра теоретичної і практичної філософії імені професора Й.Б.
Шада

(повна назва кафедри)

Кваліфікаційна робота

перший (бакалаврський) рівень вищої освіти

(освітньо-кваліфікаційний рівень)

Тема: «Етика війни і миру: європейські цінності та війна в Україні»

Виконала: студентка IV курсу
група ОФЄз - 42

Спеціальність: 033 Філософія
(шифр, назва спеціальності)

Освітня програма: Європейські студії

Москаленко А. В.

Керівник Толстов І. В.

Рецензент Загрійчук І.Д.

Підсумкова оцінка: за національною
шкалою:

кількість балів: _____

Підпис керівника _____

Кваліфікаційну роботу захищено на засіданні Екзаменаційної комісії
Протокол № ____ від « » червня 2025 р.

Голова Екзаменаційної комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

м. Харків – 2025 рік

АНОТАЦІЯ

У кваліфікаційній роботі досліджуються етичні цінності Європейського Союзу у питаннях війни і миру в контексті війни в Україні. Особлива увага приділена філософським концепціям Августина Аврелія, Іммануїла Канта, Джона Ролза, Майкла Волцера, а також концепції «плинних ідеологій» Володимира Єрмоленка, які допомагають осмислити баланс між цінностями та інтересами в зовнішній політиці ЄС.

Метою роботи є філософський аналіз ролі етичних цінностей ЄС у визначенні його безпекової та оборонної політики. Завдання дослідження включають: аналіз концепцій «справедливої війни» та «вічного миру»; розгляд сучасних підходів до етики війни; дослідження стратегій ЄС і документів, що формують політику щодо війни в Україні; пояснення адаптації європейських цінностей через концепцію «плинних ідеологій».

Об'єкт дослідження – зовнішня політика ЄС у сфері безпеки, предмет – етичні цінності ЄС у воєнному контексті.

Методологія спирається на філософський аналіз, історико-етичний підхід, індукцію, дедукцію, порівняння та узагальнення. Дослідження включає огляд історико-філософських підходів (перший розділ), аналіз практичної імплементації етичних принципів у політиці ЄС (другий розділ) та розгляд актуальних викликів і можливостей для збереження цих цінностей у воєнний час (третій розділ).

Результатом дослідження є висновок, що класичні етичні концепції – від Августина й Канта до сучасних авторів – залишаються актуальними для оцінки військових дій та політичних рішень, зокрема в межах Європейського Союзу. Принципи свободи, справедливості, демократії та прав людини визначають етичний вимір зовнішньої політики ЄС, а також його здатність зберігати моральну основу в умовах кризи.

Структура роботи: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел. Додатки – дві таблиці.

Ключові слова: європейські цінності, війна в Україні, справедлива війна, вічний мир.

ABSTRACT

The qualifying paper is dedicated to the study of the ethical values of the European Union in matters of war and peace, with a particular focus on the war in Ukraine. Special attention is given to the philosophical concepts of Augustine of Hippo, Immanuel Kant, John Rawls, Michael Walzer, and the concept of “liquid ideologies” by Volodymyr Yermolenko, which help to understand the balance between values and interests in the EU’s external policy.

The purpose of the study is to provide a philosophical analysis of the role of these ethical values in legitimizing the EU’s security and defense policy during modern military conflicts. To achieve this purpose, the following tasks have been accomplished: 1) to analyze the historical-philosophical concepts of “just war” and “perpetual peace”; 2) to study modern approaches to the ethics of war; 3) to examine EU strategic documents and practical policies regarding the war in Ukraine; 4) to explain the adaptation of European values through the concept of “liquid ideologies”; 5) to assess the impact of war on the preservation and transformation of these values.

The object of the study is the EU’s external security and defense policy, and **the subject matter** is the ethical values that shape this policy in the context of war.

Methods: The study applies philosophical analysis, historical-ethical approach, induction, deduction, comparison, and generalization.

The work examines the historical-philosophical foundations (Chapter 1), the practical implementation of ethical values in EU policy (Chapter 2), and the challenges and prospects for preserving these values during wartime (Chapter 3).

The result of the study is the conclusion that, despite the challenges of war, the EU continues to uphold and adapt its core ethical values, integrating them into its strategic approaches and contributing to regional stability.

The structure of the work: introduction, three chapters, conclusion, list of references (50 pages). Appendices – two tables.

Keywords: European values, war in Ukraine, just war, perpetual peace.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКІ КОНЦЕПЦІЇ ЕТИКИ ВІЙНИ І МИРУ	8
1.1. Концепція «справедливої війни» Августина Аврелія	8
1.2. Теорія «вічного миру» та «світового громадянства» Іммануїла Канта	11
1.3. Сучасні підходи до етики війни: втручання за Джоном Ролзом та справедливий мир за Майклом Волцером	15
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ЄС	19
2.1. Аналіз Глобальної стратегії ЄС, резолюцій Європейського парламенту та рекомендацій щодо війни в Україні	19
2.2. Відображення етичних принципів у документах ЄС: свобода, справедливість, демократія, верховенство права.....	24
РОЗДІЛ 3. АДАПТАЦІЯ ТА МАЙБУТНІ ВИКЛИКИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ	31
3.1. Пояснення трансформації європейських цінностей через концепцію «плинних ідеологій» Володимира Єрмоленка	31
3.2. Збереження моральної основи європейських цінностей в умовах сучасних конфліктів	34
3.3. Вплив війни в Україні на стратегічні пріоритети та політику безпеки ЄС.....	39
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51

ВСТУП

Війна — це не лише зіткнення збройних сил, а й зіткнення цінностей, ідей та світоглядів. Вона розкриває глибинні моральні дилеми, змушує суспільства й окремих людей переосмислювати поняття добра і зла, справедливості та обов'язку, дозволеного і неприпустимого. У ХХІ столітті, коли після Другої світової війни здавалося, що в Європі остаточно утвердилася ідея миру, демократії та поваги до прав людини, російське вторгнення в Україну у 2014 році, а згодом і повномасштабна агресія 2022 року стали шоком для всього світу. Цей конфлікт порушив не лише геополітичний баланс, а й поставив перед європейським суспільством складні питання морального вибору.

Поняття «етика війни і миру» охоплює як теоретичні міркування про моральні засади ведення бойових дій, так і практичні підходи до захисту цивільного населення, гуманного ставлення до противника, дотримання міжнародного гуманітарного права. В історії людства сформувалися певні принципи, зокрема концепції «справедливої війни» (Just War Theory), що дозволяють оцінити моральну легітимність тієї чи іншої воєнної дії. У сучасному контексті ці етичні рамки тісно пов'язані з базовими європейськими цінностями — повагою до людської гідності, правами людини, свободою, солідарністю, верховенством права.

Війна в Україні стала лакмусовим папірцем для Європи та світу, продемонструвавши як силу ціннісної єдності, так і виклики, з якими стикається демократія у боротьбі з авторитаризмом. Україна сьогодні — не лише жертва агресії, а й активний суб'єкт, що відстоює європейські моральні принципи, захищаючи їх ціною величезних жертв. У цій боротьбі переплітаються героїзм, патріотизм, біль утрат і прагнення до справедливості — все це вимагає глибокого етичного осмислення.

Об'єкт дослідження – зовнішня політика Європейського Союзу у сфері безпеки та оборони, особливо в контексті військових конфліктів, з акцентом на реагування на війну в Україні.

Предмет дослідження – етичні цінності, що визначають політику ЄС у питаннях війни і миру, зокрема у контексті війни в Україні.

Мета дослідження – філософський аналіз етичних цінностей Європейського Союзу, які легітимують його зовнішню політику під час військових конфліктів. Основний акцент зроблено на дотриманні таких цінностей як свобода, справедливість, демократія, верховенство права та права людини в контексті війни в Україні.

Відповідно до поставної мети, необхідно вирішити ряд **завдань**:

- розкрити концепцію «справедливої війни» Августина Аврелія;
- охарактеризувати теорію «вічного миру» та «світового громадянства» Іммануїла Канта;
- дослідити сучасні підходи до етики війни: втручання за Джоном Ролзом та справедливий мир за Майклом Волцером;
- провести аналіз Глобальної стратегії ЄС, резолюцій Європейського парламенту та рекомендацій щодо війни в Україні;
- оцінити відображення етичних принципів у документах ЄС: свобода, справедливість, демократія, верховенство права;
- розглянути пояснення трансформації європейських цінностей через концепцію «плинних ідеологій» Володимира Єрмоленка;
- охарактеризувати збереження моральної основи європейських цінностей в умовах сучасних конфліктів;
- проаналізувати вплив війни в Україні на стратегічні пріоритети та політику безпеки ЄС.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному підході до аналізу етики війни та миру в контексті сучасної російсько-української війни через призму європейських цінностей. Уперше акцент зроблено на

поєднанні філософсько-етичних концепцій справедливої війни з практичними діями українського суспільства та держави у збройному конфлікті.

Методи дослідження. У роботі застосовано комплекс загальнонаукових теоретичних методів пізнання, що включають аналіз, синтез, індукцію, дедукцію, порівняння та абстрагування. Ці методи дозволяють глибше дослідити предмет дослідження, визначити сутність явищ та процесів, а також сформулювати чіткі висновки на основі наукових підходів і концепцій.

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота включає вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел (41 джерело). Загальний об'єм роботи 53 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКІ КОНЦЕПЦІЇ ЕТИКИ ВІЙНИ І МИРУ

1.1. Концепція «справедливої війни» Августина Аврелія

Проблема війни та її морального виправдання завжди була однією з найважливіших у філософській, релігійній та політичній думці. Війни супроводжували людство протягом усієї його історії, і тому необхідність визначення критеріїв їхньої справедливості стала ключовою темою для багатьох мислителів. Одним із перших, хто систематично розглянув цю проблему в межах християнської традиції, був Августин Аврелій – видатний богослов і філософ пізньої античності. Його концепція «справедливої війни» (*Justum Bellum*) стала основою для розвитку середньовічної та сучасної теорії війни [22, с. 23].

Августин намагався узгодити принципи християнської моралі з реальністю політичних конфліктів. Він виходив із того, що війна є злом, але в деяких випадках вона може бути необхідним злом, якщо її метою є встановлення справедливості, захист невинних чи відновлення миру. Його думки про справедливість війни суттєво вплинули на подальші філософські та юридичні розробки у сфері міжнародного права та етики збройних конфліктів.

Концепція «справедливої війни» Августина є одним із ключових етапів формування західної традиції у сфері етики війни та миру. Августин, видатний християнський мислитель IV–V століть, розглядав війну як явище, яке може бути морально виправданим лише за певних умов. Він стверджував, що війна може бути справедливою, якщо вона ведеться з метою відновлення порядку, захисту невинних та запобігання більшому злу. Центральним у його концепції є ідея, що навіть у конфлікті, який неминуче супроводжується насильством, мають дотримуватися

певних моральних норм, що гарантують, що війна не перетвориться на безмежне руйнування [22, с. 25].

Августин підкреслював необхідність розділення між справедливими та несправедливими мотивами для війни. Він визначав справедливість війни не лише за її початковою метою, але й за способами ведення бойових дій. Зокрема, він вважав, що війна повинна бути останнім засобом, коли інші методи вирішення конфлікту не дали результату, а також що сили, застосовані у війні, мають бути пропорційними до поставленої мети. Таким чином, його концепція містить етичний імператив щодо обмеження шкоди та захисту життів невинних людей.

Ідеї Августина про справедливу війну вплинули на подальший розвиток як християнської, так і світової етики війни. Вони стали фундаментом для пізнішої теорії «справедливої війни», яку розвивали мислителі середньовіччя та Нового часу. Сучасні дослідники продовжують аналізувати ці принципи, знаходячи в них актуальні орієнтири для оцінки моральних аспектів воєнних конфліктів. Незважаючи на зміну історичного контексту, ідеї Августина залишаються важливими для дискусій про моральність війни, регулювання збройних конфліктів та підтримання миру.

Августин визначав кілька ключових умов, за яких війна може вважатися справедливою [23, с. 33]:

1. Праведна мета війни – війна повинна мати на меті відновлення справедливості, захист невинних або покарання винних. Захоплення територій чи прагнення влади не можуть бути справедливими причинами для війни.

2. Законний ініціатор війни – війна може бути справедливою лише в тому випадку, якщо її розпочинає законний правитель, який має моральне право керувати своїм народом і приймати рішення щодо війни та миру.

3. Останній засіб – війна повинна бути крайнім заходом, до якого вдаються лише після того, як усі мирні засоби розв’язання конфлікту виявилися неефективними.

4. Пропорційність – сила, що застосовується у війні, повинна бути співмірною загрозі. Надмірне насильство або знищення цивільного населення суперечать принципу справедливості війни.

5. Дотримання моральних норм – навіть у стані війни необхідно дотримуватися певних моральних обмежень, таких як заборона на вбивство невинних людей, повага до полонених та уникнення непотрібного руйнування.

Ці принципи пізніше розвинулися в рамках середньовічного християнського богослов’я, зокрема в працях Томи Аквінського, який уточнив і розширив концепцію справедливої війни.

Розроблена Августином концепція «справедливої війни» мала значний вплив на розвиток політичної та юридичної думки. Вона стала основою для формування середньовічного уявлення про легітимність війни, а також заклала підґрунтя для подальших теоретичних розробок у галузі міжнародного права. У Середньовіччі його ідеї були розвинуті Томою Аквінським, а в Новий час – Гуго Гроцієм, який вважається одним із засновників сучасного міжнародного права [23, с. 36].

У ХХ–ХХІ століттях концепція «справедливої війни» залишається актуальною в контексті обговорення легітимності військових конфліктів, гуманітарних інтервенцій та міжнародного військового права. Організація Об’єднаних Націй та інші міжнародні структури використовують подібні критерії для оцінки допустимості застосування військової сили у сучасному світі.

Таким чином, концепція «справедливої війни» Августина Аврелія є одним із ключових елементів філософської, політичної та етичної думки. Вона стала основою для подальшого розвитку теорії війни та вплинула на формування сучасного міжнародного права. Основна ідея Августина

полягає в тому, що війна – це зло, але в певних випадках вона може бути морально виправданою, якщо її метою є захист справедливості та невинних людей. Незважаючи на зміну історичного контексту, концепція «справедливої війни» залишається актуальною і сьогодні. Вона використовується для аналізу воєнних конфліктів, оцінки міжнародних військових операцій та обґрунтування принципів ведення бойових дій. Таким чином, ідеї Августина продовжують впливати на сучасні дискусії про війну, мир та міжнародну безпеку.

1.2. Теорія «вічного миру» та «світового громадянства» Іммануїла Канта

Проект «Вічний мир» Іммануїла Канта – це насамперед глибоке філософське осмислення міжнародної політики та етики у Європі XVIII століття. Саме такий підхід робить його доречним і сьогодні, у світі, де економічні, політичні й військові відносини продовжують розвиватися. Загроза масштабних катастроф, що починаються з локальних конфліктів, здатних перерости у більш широкі війни із залученням багатьох держав, підсилює пацифістський дискурс, започаткований ще у добу Просвітництва. Аналізуючи еволюцію ідеї «вічного миру» у межах гуманістичної думки, можна прослідкувати як основні принципи, так і поступову зміну підходів до розвитку наукового знання, а також побачити, як взаємопов'язані окремі етапи становлення цієї концепції.

«Про вічний мир» — філософський трактат Іммануїла Канта гуманістично-пацифістського спрямування, опублікований у 1795 році. Сам твір є своєрідним мирним договором, дотримання якого є основою для встановлення та підтримки вічного і загального миру. На думку німецького філософа, «вічний мир» слід розуміти як світовий порядок, у якому суверенні держави співіснують у форматі діалогу та співпраці, уникаючи військових сил. Сам філософ бачив досягнення такого світового

миру як необхідну віху в подальшому розвитку людства та його боротьбі зі своїми природними обмеженнями [27].

У вступних статтях трактату філософ виділив кілька важливих умов для досягнення загального і вічного миру у вигляді таких положень:

1. Держава не повинна розглядатися як особиста власність її правителів або як суб'єкт спадкового права. Такі форми організації пригнічують суспільство в її межах, обмежуючи свободу та розвиток громадянської спільноти.

2. Мирні угоди, що часто слугують лише короткотривалим перемир'ям, мають перетворитися на справжній і остаточний договір про мир. У цьому контексті міжнародне право розглядається не як інструмент регулювання постійних воєн, а як засіб забезпечення стабільного й тривалого миру на глобальному рівні.

3. Кант наголошував на остаточній відмові від будь-яких форм підривної діяльності на території інших держав, включно з використанням фінансових інструментів як засобу примусу. Він підкреслював, що внутрішні конфлікти, які призводять до поділу держави на окремі частини, не слід ототожнювати з зовнішнім втручанням, якщо іноземна держава лише підтримує одну зі сторін. Втім, до остаточного врегулювання таких внутрішніх суперечностей будь-яке іноземне втручання розглядається як порушення прав незалежного народу, що, за словами Канта, є «поганим прикладом» і загрожує автономії всіх держав.

4. Зникнення регулярних армій також має стати умовою справжнього миру, адже їхнє існування само по собі передбачає можливість збройного конфлікту. Навіть оборонні укріплення, зауважує Кант, можуть перетворитися на інструмент зовнішньої агресії, якщо враховувати мінливість рубежів оборони та нападу, що можуть маскуватися під їхнім прикриттям.

5. Важливо наголосити, що в межах концепції військові злочини, які здатні закласти підвалини для нових конфліктів, є неприпустимими [27].

В останніх статтях філософ визначає основні принципи проекту вічного миру, вперше згадуючи про республіканізм як надзвичайно важливий інструмент побудови такого світоустрою. Він визначає наступне [26, с. 323]:

1. Внутрішній устрій кожної держави має бути згаданий вище республіканізм.

2. Усі держави зобов'язані замість тимчасових мирних договорів укладати між собою мирний союз.

3. Усі люди повинні отримати глобальне громадянство, гарантоване всім членам профспілок.

«...глобального громадянства Кант проектує нормативний зміст громадянства та більш загальних прав людини на міжнародний рівень, згідно з Кантом, вічний мир можливий через взаємозв'язок і поєднання громадянства людей як частини народу, міжнародного права держав у їхніх відносинах одна з одною та права» [27].

Республіка І. Канта істотно відрізняється від більш сучасних уявлень про такий державний устрій. У світогляді Канта вона постає як форма правління, що насамперед утверджує свободу кожної людини – не лише як підданого держави, а як представника людства в цілому. У цій моделі влада повинна виходити з поваги до гідності особистості та рівності всіх громадян перед законом. Республіка, за Кантом, є місцем, де кожна людина відчуває себе не лише частиною політичної спільноти, а й носієм універсальних прав, що утворюють основу для справжнього миру та справедливості. Така республіка є інструментом реалізації суспільного договору, який передбачає примат прав і свобод громадян над державним законодавством. Філософ досить активно наділяв державу людськими якостями та використовував образ особистості країни у своєму проекті

вічного миру. Різні держави, як і люди з різним становищем і статусом, мають різні сили і можливості. Саме тому Кант стверджував, що справжній мир можливий лише тоді, коли всі учасники потенційної федерації визнають спільний набір морально-етичних принципів. Лише такий комплекс обмежень може стати запобіжником для свавілля та насильства, адже він ґрунтується на розумінні того, що кожна держава, як і кожна людина, має право на безпеку й повагу до своєї гідності. Однак Кантіанська республіка в її сучасній інтерпретації не базується на демократії, радше республіка виступає тут як протиположна більш деспотичним формам керівництва [26, с. 353].

Під формою керівництва І. Кант розуміє форму правління в конкретній державі, джерело та носіїв влади в ній, до яких він зараховує самодержавство, аристократію та демократію, тобто владу монарха чи вождя, знаті та народу. Форми правління він поділяє на деспотію і республіканство. Філософ підкреслює різницю між ними через примат поділу законодавчої та виконавчої влади в Республіці, тоді як деспот зберігає повноту влади та її інструментів. Кант зазначає, що демократія як правління більшості по суті дуже близька до деспотизму, оскільки меншість не має можливості протистояти більшості.

Таким чином, концепція «вічного миру» Канта отримала нове життя в працях ліберальних гуманістичних мислителів другої половини ХХ століття, ставши теоретичним підґрунтям для формування теорії демократичного світу. Обидві концепції спиралися на ідею забезпечення стабільного миру без воєн шляхом зміцнення міжнародних відносин та створення своєрідної глобальної федерації, що слугувала б платформою для діалогу та співробітництва між державами. Водночас переосмислення філософських ідей Просвітництва у межах сучасного наукового дискурсу сприяло їхній адаптації та подальшому розвитку відповідно до нових політичних та соціальних реалій.

1.3. Сучасні підходи до етики війни: втручання за Джоном Ролзом та справедливий мир за Майклом Волцером

Сучасні підходи до етики війни знаходять своє відображення в працях багатьох мислителів, серед яких особливе місце посідають Джон Ролз та Майкл Волцер. Їхні концепції стосуються не лише самих воєнних дій, а й умов, за яких застосування сили може бути морально виправданим, а також принципів встановлення мирного порядку після конфлікту.

Джон Ролз, один із найвпливовіших філософів ХХ століття, у своєму творі *The Law of Peoples* (1999) розробив концепцію міжнародного правопорядку, яка передбачає певні етичні рамки для взаємодії між «добросовісними» народами. За Ролзом, держави повинні розглядатися як «народи», які мають не лише права, але й обов'язки щодо забезпечення справедливості і дотримання прав людини. Він підкреслює, що втручання в справи іншої держави може бути виправданим лише в тих випадках, коли мова йде про надзвичайні ситуації, наприклад, коли уряд певного народу не здатен або не бажає захищати базові права своїх громадян. Такий підхід тісно пов'язаний із поняттям гуманітарної інтервенції, яка повинна застосовуватися як останній засіб для запобігання масовим порушенням прав людини [30, с. 45].

Ролз вважає, що етична основа міжнародного правопорядку полягає у взаємній повазі до суверенітету, але цей суверенітет не є абсолютним – він має бути обмежений гарантіями прав людини та справедливості. Таким чином, концепція Ролза формує рамки для морально виправданого втручання, яке не порушує принципів справедливості, а, навпаки, сприяє встановленню справедливого мирного порядку. Він акцентує, що втручання повинно здійснюватися з максимальною обережністю та з урахуванням принципу пропорційності, щоб уникнути ескалації конфлікту та забезпечити відновлення нормального функціонування суспільства [26, с. 49].

Майкл Волцер, у своїй класичній праці *Just and Unjust Wars* (1977, з подальшими доповненнями в 2006 році), розглядає етику війни з позиції «справедливого миру». Волцер пропонує детально опрацювати критерії, за якими можна розрізнити легітимне застосування сили від агресії. За його думкою, справедливий мир формується як результат не лише правильно проведеної війни, а й ретельного встановлення постконфліктного порядку, який базується на моральних принципах. Волцер наголошує на необхідності дотримання моральної рівності бійців, розмежування між військовими та цивільними, а також на важливості обмеження руйнівних наслідків війни [30, с. 120].

Для Волцера ключовим є питання, як досягти такого мирного устрою, в якому навіть після війни збережеться людська гідність і забезпечиться справедливий розподіл ресурсів і можливостей. Він вважає, що справедливий мир можливий лише за умови встановлення чітких правил, які регулюють застосування сили, і гарантують, що жодна сторона не зможе використовувати військову силу для досягнення політичних чи економічних переваг. У цьому контексті Волцер розглядає концепцію «моральних обмежень» як основу для побудови справедливого міжнародного порядку, де конфлікти вирішуються за допомогою діалогу, а не силових методів [31, с. 120].

Волцер підкреслює, що справедливий мир є не просто відсутністю війни, а активним процесом побудови умов для справедливості в усіх сферах життя суспільства. Його підхід включає розуміння війни як крайнього засобу, застосування якого має бути строго регламентовано міжнародним правом і моральними принципами. Таким чином, концепція справедливого миру за Волцером стає ключовим елементом етичного дискурсу про необхідність обмеження насильства та забезпечення стабільного і справедливого мирного порядку.

Таким чином, сучасні підходи до етики війни, зокрема концепції втручання за Джоном Ролзом та ідея справедливого миру за Майклом

Волцером, пропонують комплексні рамки для розуміння та регулювання застосування сили у міжнародних відносинах. Обидва мислителі підкреслюють важливість моральних принципів у прийнятті рішень щодо збройних конфліктів, що сприяє збереженню людських життів, дотриманню основних прав і запобіганню безконтрольному насильству. Ролзова концепція втручання виходить із необхідності дотримання міжнародної справедливості, згідно з якою демократичні та ліберальні суспільства мають право і навіть обов'язок втручатися у справи так званих «несправедливих держав», якщо це спрямовано на захист основоположних прав людини. Волцер, у свою чергу, розглядає війну як моральне явище, яке не можна повністю викоринити, проте воно має бути підпорядковане жорстким етичним обмеженням. Його концепція справедливого миру акцентує увагу на необхідності не лише дотримання моральних норм у війні, а й побудови такого мирного порядку, який гарантував би уникнення нових конфліктів. Сучасний світ стикається з численними викликами – від тероризму до гібридних воєн і гуманітарних криз, – що вимагає постійного переосмислення етичних засад застосування сили. Тому запропоновані Ролзом і Волцером теоретичні підходи залишаються актуальними, оскільки вони надають інструменти для аналізу моральних аспектів війни та миру в умовах глобалізації. Їхні ідеї можуть бути використані для формування міжнародної політики, що спрямована на мінімізацію насильства, підтримання миру та створення справедливих умов для всіх учасників міжнародних відносин.

Отже, у першому розділі здійснено огляд еволюції філософських підходів до моральної оцінки війни та миру, простежено, як змінювалися уявлення про допустимість застосування сили в різні історичні епохи. Показано, що питання війни та миру завжди перебували в центрі філософських пошуків, від релігійно-етичних трактувань до секулярних концепцій міжнародної справедливості. Особливу увагу приділено першій системній концепції «справедливої війни», сформульованій Аврелієм

Августином. У межах цього підходу війна може бути морально виправданою лише за суворо окреслених умов: наявність праведної мети, легітимного ініціатора, використання війни як крайнього засобу, принципу пропорційності та дотримання етичних норм. Ця концепція стала фундаментом для подальшого формування етичних і правових стандартів ведення війни в європейській традиції. Іммануїл Кант, навпаки, запропонував радикально інший – пацифістський – підхід, згідно з яким стійкий мир можливий лише за умови відмови держав від війни як політичного інструменту. У своєму трактаті «До вічного миру» він обґрунтував ідею республіканського правління, верховенства міжнародного права та космополітичного громадянства як необхідних умов мирного співіснування. Завершальний акцент розділу зроблено на поглядах сучасних філософів – Джона Ролза та Майкла Волцера, які намагалися адаптувати класичні підходи до умов сучасних глобальних конфліктів. Ролз розробив концепцію морального обґрунтування гуманітарного втручання у випадках грубого порушення прав людини, тоді як Волцер акцентував на важливості не лише справедливого ведення війни, а й побудови справедливого миру після її завершення.

У підсумку, перший розділ засвідчує, що етика війни та миру — це динамічна філософська сфера, яка поєднує релігійні, гуманістичні та правові підходи. Історичні концепції не втрачають актуальності, впливаючи на сучасне міжнародне право, політику безпеки та формуючи моральні орієнтири в оцінці збройних конфліктів у глобальному контексті.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ЄС

2.1. Аналіз Глобальної стратегії ЄС, резолюцій Європейського парламенту та рекомендацій щодо війни в Україні

Після початку воєнних дій в Україні Європейський Союз опинився перед необхідністю перегляду своїх зовнішньополітичних пріоритетів та адаптації глобальної стратегії безпеки. Конфлікт на сході України та повномасштабне вторгнення Росії стали каталізаторами для формування нових підходів у зовнішній політиці ЄС. У цьому контексті набули особливого значення як стратегічний документ – «Глобальна стратегія ЄС», так і резолюції Європейського парламенту, які формують колективну позицію щодо захисту суверенітету, територіальної цілісності України та підтримки демократичних процесів. Крім того, низка рекомендацій, сформульованих провідними європейськими інституціями, вказує на комплексний підхід до врегулювання конфлікту, що поєднує дипломатичні, економічні та безпекові інструменти.

Глобальна стратегія ЄС – це стратегічний документ, який окреслює зовнішньополітичні пріоритети та засади безпеки Європейського Союзу. Вона містить бачення майбутнього, яке базується на принципах співпраці, діалогу, а також колективної безпеки. Особливу увагу у стратегії приділено забезпеченню стабільності в сусідніх регіонах та реагуванню на агресивні дії держав, що порушують міжнародне право [34, с. 15].

Ключовими елементами стратегії є:

1. Дипломатія та партнерство – ЄС прагне будувати міцні зв'язки як із своїми традиційними союзниками, так і з новими партнерами, що сприяє вирішенню глобальних викликів.

2. Економічна інтеграція – підтримка економічного зростання, інвестицій та торгівельних зв'язків, що сприяє створенню умов для мирного співіснування.
3. Безпека та оборона – розробка спільних заходів для протидії зовнішнім загрозам, зокрема, агресії з боку держав, що порушують міжнародне право.
4. Підтримка демократії та прав людини – ЄС визначає ці принципи як основоположні для побудови стійкого міжнародного порядку [34, с. 15].

У контексті війни в Україні стратегія набуває особливого значення, оскільки саме вона дозволяє узгодити дії всіх членів Союзу для колективного реагування на агресію, застосування санкцій, надання гуманітарної та військової допомоги, а також для посилення діалогу з іншими міжнародними акторами.

Європейський парламент неодноразово висловлював свою позицію щодо агресії в Україні через ряд резолюцій, які мають як символічне, так і практичне значення. Резолюції однозначно засуджують порушення міжнародного права та агресивні дії Росії. Заклик до запровадження та посилення санкцій проти агресора, з метою економічного та політичного тиску, що стимулює відмову від агресивної політики. Рекомендації щодо надання допомоги постраждалим регіонам, відновлення інфраструктури та забезпечення умов для мирного врегулювання конфлікту. Заклик до активізації дипломатичних контактів для досягнення компромісу та мирного врегулювання конфлікту на основі міжнародного права [35, с. 45].

Ці резолюції є важливим інструментом для формування єдиної позиції ЄС, що спрямована на забезпечення безпеки та стабільності в регіоні. Вони стають основою для подальших дій, як на політичному, так і на економічному рівні.

У контексті триваючого конфлікту в Україні Європейський Союз розробив низку стратегічних рекомендацій, спрямованих на забезпечення мирного вирішення суперечок та підтримку реформ у країні. Ці рекомендації охоплюють низку аспектів, що мають як політичний, так і економічний, гуманітарний та енергетичний вимір, і спрямовані на зменшення загроз безпеці регіону та встановлення стабільного мирного порядку.

ЄС закликає до активного посилення діалогу з ключовими міжнародними структурами, такими як Організація Об'єднаних Націй, НАТО, Організація з безпеки та співробітництва в Європі та іншими регіональними партнерами. Цей підхід спрямований на [35, с. 45]:

- Забезпечення узгодженості політичних та безпекових заходів, що дозволяє швидко реагувати на нові загрози.
- Встановлення ефективних механізмів комунікації між міжнародними організаціями для обміну аналітичними даними, прогнозами та рекомендаціями.
- Розробку спільних проектів та програм, спрямованих на підтримку стабільності в регіоні, зокрема в рамках гуманітарних місій та миротворчих операцій.

Рекомендації включають заходи, спрямовані на підвищення оборонного потенціалу як окремих держав-членів ЄС, так і колективно в рамках спільної політики безпеки. Сюди входить:

- Інвестиції в модернізацію військової техніки, розвиток новітніх технологій та інфраструктури оборони.
- Формування спільних військових підрозділів, розробка єдиних стандартів безпеки та проведення спільних навчань.
- Розробка спільної системи моніторингу та координації дій для швидкого реагування на потенційні загрози агресії [36, с. 80].

Гуманітарна допомога та підтримка реформ, цей напрямок орієнтований на зменшення гуманітарних наслідків війни та сприяння

внутрішнім перетворенням в Україні. Основні заходи включають, надання грантів та кредитних ресурсів для відновлення інфраструктури, модернізації системи охорони здоров'я, освіти та соціальних служб. Рекомендації щодо впровадження антикорупційних заходів, демократичних реформ та забезпечення прав людини, що сприяє створенню сприятливого середовища для економічного розвитку. Забезпечення допомоги внутрішньо переміщеним особам, підтримка місцевих громад, відновлення житлового фонду та соціальної інфраструктури.

Враховуючи значну енергетичну залежність України та деяких країн ЄС від зовнішніх постачальників, ЄС рекомендує [36, с. 105]:

- Інвестиції у відновлювані джерела, такі як сонячна та вітрова енергія, з метою зменшення залежності від традиційних джерел.
- Запровадження програм з модернізації енергетичної інфраструктури, що сприятимуть економії ресурсів та стабільності енергопостачання.
- Формування національних та спільноєвропейських резервів енергії, які могли б забезпечити безперервність постачання у кризових ситуаціях.

Основні документи та рекомендації ЄС щодо війни в Україні, таблиця 2.1.

Таблиця 2.1

Основні документи та рекомендації ЄС щодо війни в Україні

Документ / Резолюція	Рік	Основні положення	Рекомендації та вплив
Глобальна стратегія ЄС	2016 / оновлення	Визначення зовнішньополітичних пріоритетів, забезпечення безпеки, підтримка	Координація дій між державами-членами, посилення обороноздатності, формування єдиної позиції щодо агресії та

		демократії, економічна інтеграція та партнерство.	розширення співпраці з міжнародними партнерами.
Резолюції Європейського парламенту з України	2014–2022	Засудження агресії Росії, підтримка суверенітету та територіальної цілісності України, введення санкцій, надання гуманітарної допомоги.	Формування єдиного позиційного курсу ЄС, стимулювання запровадження санкцій, політичний тиск на агресора, сприяння мирному врегулюванню конфлікту.
Рекомендації щодо гуманітарної допомоги	2014–2022	Забезпечення фінансової та технічної підтримки для відновлення інфраструктури, допомога переміщеним особам, підтримка реформ у сфері прав людини та демократії.	Підтримка стабілізації внутрішньої ситуації в Україні, забезпечення прав людини, стимулювання економічного відновлення та соціальної інтеграції.
Рекомендації щодо енергетичної безпеки	2014–2022	Зменшення залежності від зовнішніх постачальників енергії, розвиток альтернативних джерел, забезпечення стабільності енергопостачання в регіоні.	Підвищення енергетичної незалежності як для України, так і для країн ЄС, що сприяє зменшенню політичної залежності та посиленню регіональної безпеки.

[34, 35]

Таким чином, аналіз глобальної стратегії ЄС, резолюцій Європейського парламенту та рекомендацій щодо війни в Україні свідчить про системний підхід, який об'єднує політичні, економічні, гуманітарні та безпекові аспекти. ЄС, використовуючи власну глобальну стратегію, формує рамки для колективного реагування на агресію та забезпечення стабільності в регіоні. Резолюції Європейського парламенту визначають чіткі принципи підтримки України, засуджують порушення міжнародного права та стимулюють введення санкцій, що впливають на

поведінку агресора. Одночасно, рекомендації щодо гуманітарної допомоги, енергетичної безпеки та політичного діалогу спрямовані на відновлення нормального функціонування суспільства та побудову тривалого мирного порядку. Ці документи демонструють, що етичний аналіз війни та миру залишається актуальним у сучасному глобальному дискурсі. Підхід ЄС, який базується на комплексному регулюванні зовнішньополітичних процесів, має потенціал для подальшої адаптації у відповідь на виклики сучасного світу, сприяючи створенню умов для стійкого міжнародного правопорядку та безпеки.

2.2. Відображення етичних принципів у документах ЄС: свобода, справедливість, демократія, верховенство права

Європейський Союз (ЄС) є однією з найбільш важливих і потужних політичних і економічних організацій у світі, і його діяльність ґрунтується на основних етичних принципах, таких як свобода, справедливість, демократія та верховенство права. Ці принципи формують основи правової системи та політичної структури ЄС, а також визначають підходи до управління та міжнародних відносин. Відображення цих етичних принципів у ключових документах ЄС є надзвичайно важливим для забезпечення соціального порядку, економічної стабільності та гармонійних відносин між державами-членами.

Свобода є одним з основоположних етичних принципів, закріплених у правовій системі Європейського Союзу. Вона охоплює широкий спектр прав і свобод, які забезпечують громадянам право на особисту автономію, самовираження та свободу вибору. Одним з основних документів, що визначає це право, є Хартія основних прав Європейського Союзу (2000), прийнята на Ніщцькому саміті, яка проголошує свободу як невід'ємне право всіх громадян ЄС [2].

Свобода у контексті ЄС включає кілька важливих складових [2]:

1. Свобода вираження думок, громадяни мають право вільно виражати свою точку зору через різноманітні канали комунікації, в тому числі через ЗМІ та інтернет, без втручання з боку державних органів.

2. Свобода зібрань та асоціацій, забезпечується право громадян на мирні демонстрації та участь у громадських об'єднаннях, що дає можливість вільно висловлювати протест чи підтримку певним ініціативам.

3. Свобода пересування, громадяни ЄС мають право вільно пересуватися та обирати місце проживання в межах усіх держав-членів Союзу. Це право є основою для інтеграції внутрішнього ринку, що дозволяє створювати єдину економічну та соціальну зону без кордонів і бар'єрів.

Європейська конвенція з прав людини є ще одним ключовим міжнародним документом, що впливає на практику ЄС у сфері захисту прав і свобод людини. Вона є частиною правової системи ЄС і надає правову основу для здійснення основних свобод, включаючи свободу вираження думок, свободу від дискримінації, право на свободу і особисту недоторканність. Важливою частиною є також захист прав меншин, що гарантує захист від будь-яких форм порушень прав людини на всіх рівнях ЄС [4].

Європейський Союз приділяє велику увагу підтримці принципу свободи через політику відкритих кордонів, що дозволяє громадянам вільно переміщатися, працювати, навчатися та жити в будь-якій країні-члені ЄС. Вільний рух людей є однією з основних цілей інтеграційного процесу, сприяючи розвитку взаєморозуміння, економічного процвітання та культурної взаємодії між державами-членами [8, с. 11].

Принцип справедливості в контексті ЄС передбачає рівні можливості для всіх громадян, забезпечуючи доступ до правосуддя і можливість реалізувати свої права та свободи без дискримінації. Справедливість є основою не тільки для розвитку соціальної політики ЄС,

а й для функціонування єдиного внутрішнього ринку та взаємодії між державами-членами.

Одним з ключових механізмів забезпечення справедливості є Європейський суд, який розглядає спори між державами-членами, інститутами ЄС та громадянами. Його роль полягає в тому, щоб гарантувати дотримання законодавства та прав, закріплених у договорах ЄС, і забезпечити рівне застосування законів для всіх.

У ЄС особливу увагу приділяють соціальній справедливості, що виявляється в створенні спільної соціальної політики. Це включає програми, які допомагають забезпечити рівний доступ до соціальних послуг, таких як охорона здоров'я, пенсії, освіта і працевлаштування для всіх громадян, незалежно від їхнього соціального статусу. Регулювання у цій сфері відображає прагнення до забезпечення мінімального рівня добробуту та захисту прав громадян ЄС [8, с. 15].

Європейський Союз активно працює над зменшенням нерівності у суспільстві, прагнучи до створення соціально справедливого середовища. Це досягається через запровадження механізмів боротьби з дискримінацією на основі статі, віку, раси, релігії, інвалідності чи сексуальної орієнтації. Зокрема, у межах ЄС розроблено численні директиви та регламенти, що спрямовані на забезпечення рівності і справедливості у всіх сферах життя, від працевлаштування до доступу до освіти та охорони здоров'я [1].

Принцип демократії є одним з основоположних етичних засад, на яких ґрунтується Європейський Союз. Демократія в ЄС забезпечує політичну рівність, свободу вибору та участь громадян у процесах ухвалення рішень, що має великий вплив на політику, економіку та соціальний розвиток Союзу. Демократичний процес є основою для стабільності та розвитку Союзу, оскільки він забезпечує включення голосів усіх громадян і представників держав-членів у вирішення важливих питань [1].

Європейський Союз прагне до того, щоб всі рішення ухвалювались через участь громадян та їхніх представників, і що органи влади повинні бути підзвітними своїм громадянам. Принцип демократичної участі в ЄС відображається, зокрема, у Договорі про Європейський Союз, який проголошує демократичні засади вищих інститутів Союзу та механізмів прийняття рішень. У ньому зазначено, що демократія є основним елементом політичної організації ЄС, і всі інституції Союзу повинні діяти прозоро та відповідально [1].

Одним із основних елементів демократичної системи ЄС є Європейський парламент, який є представницьким органом, що обирається безпосередньо громадянами держав-членів ЄС. Парламент відіграє ключову роль у забезпеченні політичного контролю за діяльністю інших інституцій ЄС, таких як Європейська комісія та Рада ЄС. Європейський парламент також відповідає за прийняття законодавчих актів, які мають вплив на всі держави-члени. Цей орган забезпечує активну участь громадян у розробці політики та законодавства, відображаючи інтереси та потреби різних націй і культур у межах Європейського Союзу [1].

Демократичні принципи ЄС також передбачають важливу роль прозорості та відкритості в діяльності інститутів Союзу. Європейська комісія та інші органи влади мають забезпечувати доступ до інформації, що стосується прийняття рішень. Це дозволяє громадянам і організаціям на всіх рівнях брати участь у політичних процесах, пропонувати свої ідеї та вирішувати проблеми, які їх турбують.

Принцип демократії також вимагає захисту прав меншин. У межах ЄС особлива увага приділяється забезпеченню прав менших етнічних та соціальних груп, що є важливим аспектом демократичного розвитку суспільства. Захист прав меншин сприяє збереженню соціальної гармонії та єдності в суспільствах, що складаються з багатьох націй, релігій і культур. Це включає також забезпечення свободи засобів масової

інформації, що дозволяє журналістам і громадським організаціям вільно висловлювати свою думку, проводити розслідування та взаємодіяти з політиками та громадянами для формування здорової демократичної культури.

Один із інструментів забезпечення демократії в ЄС — це громадські ініціативи та петиції, які дають можливість громадянам безпосередньо брати участь у процесі законодавчого регулювання. Через Європейську громадянську ініціативу кожен громадянин може запропонувати нову законодавчу ініціативу або внести поправки до чинного законодавства, якщо вона підтримується певною кількістю громадян ЄС. Це створює прямий механізм участі громадян у формуванні політики на європейському рівні.

Принцип верховенства права є основним для забезпечення справедливості та стабільності в Європейському Союзі. Верховенство права гарантує, що всі рішення та дії, які здійснюють органи ЄС і держави-члени, повинні відповідати нормам права, і жоден орган чи особа не може перебувати поза правовим контролем. Це означає, що навіть держави-члени ЄС повинні виконувати міжнародні зобов'язання і дотримуватись європейського законодавства [4]. Принцип верховенства права є одним з найважливіших політичних ідеалів сучасності. Це свідчить про те, що відданість принципам верховенства права виступає загальноприйнятою в усьому світі мірою легітимності політичних процесів [21].

Європейський суд відіграє ключову роль у забезпеченні верховенства права, оскільки він має повноваження здійснювати нагляд за правильністю застосування законів ЄС на національному рівні та вирішувати спори між державами-членами, інституціями ЄС та громадянами. Суд забезпечує, щоб європейське законодавство застосовувалося належним чином у всіх країнах Союзу, і що національні закони не суперечать нормам ЄС. Він також надає можливість для

громадян звертатися до суду з питання порушення їхніх прав державами-членами [5].

Принцип верховенства права включає також забезпечення правового захисту для громадян ЄС у разі порушення їхніх прав з боку національних урядів чи інших органів влади. У разі, якщо держави-члени не виконують свої зобов'язання перед ЄС, Європейська комісія може подати позови проти цих країн до Європейського суду для розв'язання спорів. Це забезпечує ефективний механізм примусу до виконання рішень ЄС та захисту прав громадян [6, 7].

Верховенство права також має важливе значення в міжнародних відносинах ЄС. Союз активно підтримує розвиток принципів верховенства права в глобальному масштабі, прагнучи поширювати ці принципи на інші країни, зокрема через угоди про асоціацію, зовнішню політику та міжнародні співпраці. ЄС часто ставить питання верховенства права на порядок денний у відносинах із третіми країнами, що сприяє забезпеченню глобальної стабільності та розвитку.

Таким чином, принципи свободи, справедливості, демократії та верховенства права є основними етичними складовими, що визначають правову та політичну структуру Європейського Союзу. Вони відображаються у численних документах та практиках ЄС, сприяючи розвитку не лише внутрішньої політики та правових систем країн-членів, але й надають ЄС правову вагу на міжнародній арені. Зберігання цих принципів є ключем до стабільності та прогресу ЄС, а також до забезпечення прав та свобод його громадян.

Отже, у другому розділі ми вияснили, що аналіз глобальної стратегії ЄС, резолюцій Європейського парламенту та рекомендацій щодо війни в Україні свідчить про системний підхід, який об'єднує політичні, економічні, гуманітарні та безпекові аспекти. ЄС, використовуючи власну глобальну стратегію, формує рамки для колективного реагування на агресію та забезпечення стабільності в регіоні. Резолюції Європейського

парламенту визначають чіткі принципи підтримки України, засуджують порушення міжнародного права та стимулюють введення санкцій, що впливають на поведінку агресора. Одночасно, рекомендації щодо гуманітарної допомоги, енергетичної безпеки та політичного діалогу спрямовані на відновлення нормального функціонування суспільства та побудову тривалого мирного порядку. Ці документи демонструють, що етичний аналіз війни та миру залишається актуальним у сучасному глобальному дискурсі. Підхід ЄС, який базується на комплексному регулюванні зовнішньополітичних процесів, має потенціал для подальшої адаптації у відповідь на виклики сучасного світу, сприяючи створенню умов для стійкого міжнародного правопорядку та безпеки та проаналізувати принципи свободи, справедливості, демократії та верховенства права який є основними етичними складовими, що визначають правову та політичну структуру Європейського Союзу. Вони відображаються у численних документах та практиках ЄС, сприяючи розвитку не лише внутрішньої політики та правових систем країн-членів, але й надають ЄС правову вагу на міжнародній арені. Зберігання цих принципів є ключем до стабільності та прогресу ЄС, а також до забезпечення прав та свобод його громадян.

РОЗДІЛ 3

АДАПТАЦІЯ ТА МАЙБУТНІ ВИКЛИКИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

3.1. Пояснення трансформації європейських цінностей через концепцію «плинних ідеологій» Володимира Єрмоленка

У сучасному світі, що перебуває під впливом глобалізаційних процесів, європейські цінності зазнають значних змін і трансформацій. Ці зміни пов'язані з адаптацією традиційних принципів свободи, демократії, прав людини до нових соціальних, політичних і економічних реалій. Одним з важливих підходів до розуміння таких перетворень є концепція «плинних ідеологій», розроблена українським філософом і публіцистом Володимиром Єрмоленком. Він запропонував погляд на сучасні ідеологічні процеси як на динамічні, змінні й такі, що не мають чітко окреслених меж. В основі цієї концепції лежить ідея, що європейські цінності більше не є сталими, універсальними, а стають адаптованими до змін у суспільстві, яке переживає постійні трансформації. Володимир Єрмоленко описує ці процеси як перехід від ідеологій, які колись були чітко визначені й усталені, до нових підходів, що ґрунтуються на гнучкості та мобільності в умовах глобалізації та культурної взаємодії. Це явище відображає перехід від класичних ідеалів до більш контекстуальних, інтерпретованих і залежних від соціальних умов значень. Таким чином, через концепцію «плинних ідеологій» можна зрозуміти, як європейські цінності змінюються, підлаштовуючись під нові виклики, і чому традиційне розуміння свободи, демократії та прав людини вимагає переосмислення в умовах сучасного світу.

Володимир Єрмоленко є одним із сучасних мислителів, який серйозно аналізує процеси трансформації європейських цінностей, надаючи цьому явищу теоретичне підґрунтя через концепцію «плинних

ідеологій». У своїх роботах Єрмоленко стверджує, що європейські цінності, котрі традиційно були основою для побудови ідеологічних структур і політичних доктрин, нині переживають значну трансформацію. Вони більше не є сталими та визначеними, а, навпаки, стали змінними, що відповідають умовам сучасного глобалізованого світу [11].

Концепція «плинних ідеологій» є спробою осмислення змін, які відбуваються в ідеологічних структурах західної цивілізації, зокрема в Європі. Термін «плинні» в цьому контексті Єрмоленко використовує як метафору для опису нестабільності, швидкості змін та відсутності чітких меж між різними ідеологічними підходами. Так, якщо раніше європейські цінності сприймалися як стабільні, твердо закріплені в правових і культурних системах, то нині вони змінюються під впливом глобалізації, технологічних інновацій і нових соціальних викликів.

Ідеї «плинних ідеологій» базуються на тому, що ідеології, які раніше були основою для стабільності і чітких уявлень про світ, сьогодні все більше «розмиваються», перестають бути чітко окресленими. Це, в свою чергу, впливає на відношення до традиційних європейських цінностей, таких як свобода, демократія, рівність та верховенство права. У результаті з'являються нові трактування цих цінностей, які вже не мають такої сталісності, а часто адаптуються до різних соціальних, політичних та економічних умов [12, с. 40].

Єрмоленко зазначає, що процеси трансформації європейських цінностей стали помітними в останні десятиліття. Раніше чітко визначені ідеї про роль прав і свобод особистості, права людини та соціальних структур починають зазнавати змін у зв'язку з новими глобальними викликами. Одним із основних аспектів цих змін є перехід від класичних європейських ідеалів до більш «плинних» та адаптованих концепцій, які враховують нові реалії глобалізації та мультикультурного суспільства.

Одним із основних процесів, що призводить до трансформації європейських цінностей, є глобалізація. Вона сприяє інтеграції різних

культур, ідей та політичних систем. Тому європейські країни вимушені адаптувати свої традиційні принципи до нових умов, що включають економічні, політичні та соціальні зміни, а також зростання міжнародного впливу таких країн, як Китай чи Індія. Це змушує переглядати важливість національних ідентичностей, захисту приватної власності, захисту прав меншин, а також традиційних інститутів, таких як сім'я чи релігія [12, с. 48].

Володимир Єрмоленко акцентує на тому, що сучасні європейські цінності стали більш контекстуальними і менш універсальними. Зміни в уявленнях про демократію, свободу та права людини не відбуваються через відмову від цих цінностей, але через їх адаптацію до нових умов. Європейські країни, зокрема через інтеграцію в Європейський Союз, намагаються зберегти традиційні принципи, одночасно намагаючись не відставати від змінюваних світових реалій. Проте ця адаптація часто викликає соціальні конфлікти, оскільки різні соціальні групи можуть по-різному трактувати одні й ті ж принципи.

Єрмоленко стверджує, що важливою рисою сучасних «плинних ідеологій» є їхня багатозначність. Традиційні політичні спектри — ліві, праві, центристські — стають менш актуальними, оскільки нові соціальні та політичні виклики вимагають нових підходів. Зокрема, він зазначає, що принципи свободи і демократії, які раніше були твердо закріпленими в основі європейської політичної культури, тепер стали схильними до інтерпретацій та модифікацій залежно від соціальних умов. Це можна спостерігати, наприклад, у дебатах щодо прав біженців або в питаннях, що стосуються гендерної рівності [12, с. 41].

У цьому контексті важливо звернути увагу на зростаючий вплив популістських рухів, які намагаються перекроїти традиційні уявлення про свободу та демократію. Популізм часто спрощує складні питання та пропонує альтернативні варіанти, що можуть бути привабливими для широких верств населення. Однак такі рухи можуть перетягувати на себе

увагу і погіршувати ситуацію з правами людини та демократичними стандартами, що веде до ослаблення традиційних європейських цінностей.

Процес трансформації європейських цінностей через концепцію «плинних ідеологій» вимагає від європейських країн не лише адаптації на політичному рівні, але й глибших культурних змін. Потрібно зрозуміти, як цінності, що засновані на універсальності прав і свобод людини, можуть співіснувати з новими вимогами глобалізації та культурного плюралізму. У цьому контексті необхідно переосмислити способи підтримки європейської ідентичності та водночас залишити місце для культурної різноманітності та нових ідей [10, с. 241].

Отже, концепція «плинних ідеологій» Володимира Єрмоленка надає новий погляд на трансформацію європейських цінностей. Сучасні зміни, викликані глобалізацією, технологічними інноваціями та соціальними змінами, створюють нові виклики для європейських країн. Цінності, які колись були сталими, тепер перебувають під впливом нових соціальних умов та політичних процесів, що викликає необхідність їх адаптації до нових реалій. Це може призвести до контроверсійних питань, таких як баланс між національною ідентичністю та інтеграцією, правами меншин і загальними правами людини, а також до змін у розумінні свободи, демократії та справедливості в Європі.

3.2. Збереження моральної основи європейських цінностей в умовах сучасних конфліктів

Динамічні процеси в суспільстві можуть впливати лише на людину, її цілі та шляхи їх досягнення. На таку зовнішню залежність людини від суспільного життя звернули увагу американські вчені, які стали засновниками наукового напрямку – інтеракціонізму (від англ. – взаємодія). Члени групи в процесі групових дій виконують різноманітні

функції, які називаються ролями. Кожен учасник групи має свій шлях, свою роботу, але при цьому стикається з іншими. В умовах групи необхідно рахуватися з іншими, тому що всі працюють разом для досягнення спільної мети. Особистість - це система різних ролей, оскільки вона зазвичай має виконувати дуже різні завдання в різних групах. Така багатогранність поведінки особистості не тільки стирає її відмінні риси, але й дозволяє ще краще проявити себе та усвідомити своє місце в соціальній ніші. У разі виникнення конфлікту в системі одна з конфліктуєчих ролей може бути замінена іншою - рівноцінною.

Політичні конфлікти, як і інші соціальні конфлікти, є особливим типом суспільних відносин, які реалізуються щодо політичної влади та її функціонування. Поняття політичного конфлікту визначає боротьбу за вплив у системі політичних відносин, за доступ до рішень загального значення, за монополію власних інтересів і визнання їх суспільно необхідними, тобто за все, що становить зміст влади і політичного правління. Об'єктом політичного конфлікту є державна влада; об'єктом є боротьба за контроль над системою владних інститутів. Сьогодні переважає думка, що політичні конфлікти відіграють позитивну роль у суспільному житті, оскільки вони сигналізують суспільству та владі про наявність суперечностей у різних думках громадян і стимулюють конкретні заходи, які можуть сприяти нормалізації ситуації в суспільстві. Дестабілізація влади і дезінтеграція суспільства виникають не через виникнення конфліктів, а через нездатність вирішити політичні протиріччя або просто ігнорують конфлікти, що виникають [19, с. 50].

Європейські цінності, до яких належать демократія, права людини, верховенство права, свобода та соціальна справедливість, завжди були ключовими орієнтирами в розвитку європейських націй і в межах Європейського Союзу. Вони визначали не лише правові та політичні інститути, а й загальні моральні орієнтири, на яких будувалися суспільства. Проте сучасні глобальні та регіональні конфлікти,

відновлення старих конфронтацій та нові геополітичні виклики ставлять під питання стабільність і незмінність цих основних цінностей. Як у такій ситуації зберегти моральну основу європейських цінностей? Як зберегти принципи справедливості, толерантності та гуманізму в умовах політичної, економічної і культурної нестабільності?

Перш за все, необхідно зрозуміти, що сучасні конфлікти часто мають глибокі і складні соціально-політичні корені, включаючи етнічні, релігійні та ідеологічні суперечності, що призводять до серйозних порушень прав людини та демократичних стандартів. Конфлікти в Україні, на Балканах, на Близькому Сході та інші мають не лише територіальний або економічний характер, але й виявляють глибокі ідеологічні розколи, де кожна сторона конфлікту намагається нав'язати свою інтерпретацію моральних і культурних цінностей. Це спричиняє не тільки фізичне насильство, а й моральні розломи в суспільствах, у яких закріплюються нові ідеологічні конструкції [15, с. 209].

Однією з основних проблем є те, що моральні основи європейських цінностей часто піддаються значній ерозії під час війни та кризових ситуацій. Втрата норм гуманізму, толерантності та взаємоповаги у суспільствах, що переживають конфлікти, призводить до грубого порушення прав людини, національної нетерпимості та зростання насильства. Водночас саме у таких кризових умовах необхідність збереження моральних засад стає надзвичайно важливою, адже збереження гуманістичних цінностей є одним з основних факторів відновлення миру, стабільності і національної єдності після конфліктів.

Збереження європейських цінностей в умовах конфліктів вимагає зміни підходів до дипломатії, правосуддя та взаємодії на міжнародному рівні. Європейські держави повинні продовжувати підтримувати гуманітарні ініціативи, сприяти миротворчим операціям, а також активно працювати над захистом прав людини і верховенства права навіть у найбільш кризових ситуаціях. Європейський Союз, як головний орган, що

здійснює політику співпраці між державами-членами, активно працює над інтеграцією принципів прав людини у міжнародну політику, намагаючись утримувати високі моральні стандарти навіть у таких умовах [37, с. 230].

Одним із ефективних способів збереження моральної основи європейських цінностей у контексті сучасних конфліктів є фокус на освіту і культурний обмін. Важливість освіти, що пропагує принципи толерантності, взаємоповаги та гуманізму, важко переоцінити. Навчання дітей та молоді основам прав людини, розумінням різноманітності та культурної спадщини є важливим кроком у формуванні покоління, яке буде сприймати і підтримувати європейські цінності в майбутньому. Однак така робота повинна бути спрямована на подолання вкорінених стереотипів і упереджень, які, як правило, є основою для конфліктів і насильства.

Нарешті, важливим інструментом збереження моральних основ є практичні заходи на рівні міжнародних організацій, таких як ООН, ЄС, ОБСЄ. Вони повинні забезпечувати ефективні механізми захисту прав людини, зокрема в ситуаціях, де держави-члени не можуть або не бажають виконувати свої зобов'язання. Міжнародні суди, трибунали, а також органи з моніторингу прав людини повинні забезпечувати застосування етичних принципів навіть у періоди міжнародних криз, що підтверджує здатність міжнародного співтовариства діяти відповідно до норм гуманізму і верховенства права [11, с. 132].

Збереження моральної основи європейських цінностей в умовах сучасних конфліктів, таблиця 3.1.

Таблиця 3.1

Збереження моральної основи європейських цінностей в умовах
сучасних конфліктів

Аспект	Опис	Механізми збереження моральних цінностей
1. Захист прав людини	Право на життя, свободу та безпеку є основними елементами європейських цінностей.	Підтримка міжнародних механізмів захисту прав людини, сприяння співпраці між державами та міжнародними організаціями, такими як ООН, ОБСЄ.
2. Соціальна справедливість	Забезпечення рівних можливостей для всіх громадян, незалежно від їхнього соціального статусу.	Впровадження програм для забезпечення рівного доступу до соціальних благ, включаючи охорону здоров'я, освіту, житло.
3. Толерантність і культурна різноманітність	Спільне життя різних культур, релігій та національностей в рамках єдиного простору.	Освітні та культурні ініціативи для сприяння взаєморозумінню і терпимості, підтримка культурного обміну.
4. Демократія та верховенство права	Визнання того, що всі держави повинні діяти відповідно до міжнародних норм та правових зобов'язань.	Установлення ефективних систем правосуддя, створення платформ для захисту прав громадян, посилення демократичних інститутів.
5. Міжнародна співпраця та миротворчість	Спільні зусилля для забезпечення стабільності в регіонах, охоплених конфліктами, та збереження миру.	Проведення миротворчих місій, дипломатичні ініціативи, підтримка постконфліктного відновлення та відбудови.
6. Освіта та підготовка майбутніх поколінь	Розвиток молоді в дусі толерантності, взаємоповаги та гуманізму.	Реалізація освітніх програм, що акцентують увагу на цінностях демократії, прав людини та справедливості.

[складено автором]

Таким чином, збереження моральної основи європейських цінностей в умовах сучасних конфліктів є не тільки моральним

обов'язком, а й необхідною передумовою для відновлення миру, стабільності і процвітання на європейському континенті. Це вимагає спільних зусиль держав, міжнародних організацій та громадянського суспільства для того, щоб, незважаючи на складні умови, залишити незмінними основні принципи справедливості, свободи та прав людини.

3.3. Вплив війни в Україні на стратегічні пріоритети та політику безпеки ЄС

Насправді Росія розпочала військові дії проти України ще у 2014 році, анексувавши Крим і підтримавши проросійських сепаратистів, які захопили частину Донбасу. Крім того, Росія веде проти України гібридну війну, застосовуючи дезінформацію, кібератаки та інші засоби тиску. 24 лютого 2022 року розпочалася неспровокована й нічим не виправдана повномасштабна військова агресія Росії проти України. Її головною метою є не лише підкорення України, а й спроба підірвати систему європейської безпеки та демократичні цінності загалом. У відповідь Європейський Союз надав Україні всебічну підтримку, зокрема військову допомогу, а також запровадив масштабні санкції проти Росії. Ці заходи, що включають економічні та політичні обмеження, мають на меті змусити Росію припинити свою агресію. Крім того, ЄС активно переглядає свою зовнішню політику, а також політику безпеки та оборони, адаптуючи їх до нової реальності й зміцнюючи власну обороноздатність.

Особливою небезпекою, хоч і гіпотетичною, є можливість ескалації до третьої світової війни та застосування ядерної зброї. Це стає реальнішою загрозою, якщо враховувати, що ядерною зброєю може розпоряджатися одна людина (наприклад, із параноїдальними чи іншими психічними розладами), і при цьому немає усталених міжнародних механізмів для усунення такого керівника від влади. Це ставить питання

про природу такої влади та способи, якими міжнародне співтовариство повинне реагувати [20, с. 15].

ЄС уже ухвалив низку правових документів і заходів у відповідь на російську агресію, проте їх кількість настільки велика, що не всі можуть бути детально розглянуті в межах цієї роботи. Водночас дослідження зосереджується на реформах Спільної політики безпеки та оборони (СПБО). Для кращого розуміння впливу агресії Росії на ЄС та його заходи безпеки варто згадати деякі ключові рішення.

Насамперед варто відзначити Версальську декларацію, ухвалену 11 березня 2022 року під час неформальної зустрічі глав держав та урядів. У цьому документі ЄС засудив російську агресію та підтвердив намір захищати українських біженців. Водночас важливими є заяви про те, що «перед обличчям зростаючої нестабільності, стратегічної конкуренції та загроз безпеці ми вирішили взяти на себе більшу відповідальність за нашу безпеку та вжити подальших рішучих кроків для розширення нашого європейського суверенітету, зменшення нашої залежності та розробки нової моделі зростання та інвестицій до 2030 року». Це демонструє рішучість держав-членів посилювати власну незалежність і обороноздатність. Водночас декларація нагадує, що ще у грудні 2021 року ЄС ухвалив рішення про більшу відповідальність за власну безпеку, стратегічний підхід до оборони та посилення власних спроможностей. У ній також підкреслюється важливість трансатлантичних відносин і співпраці з НАТО, яка залишається основою колективної оборони [14].

У березні 2022 року ЄС ухвалив Стратегічний компас – документ для посилення безпеки та оборони протягом наступного десятиліття. У ньому російська агресія проти України визначена як «велике геополітичне зрушення», що підриває інтереси ЄС. Стратегічний компас закликає держави-члени інвестувати в розбудову оборонного потенціалу, активніше співпрацювати з партнерами, удосконалювати управління кризами та підвищувати власну стійкість. Це передбачає зростання

здатності ЄС діяти рішуче, а також зміцнення його стабільності, солідарності та взаємної обороноздатності [14].

Відповідно до положень Стратегічного компасу та Версальської декларації 18 травня було оприлюднено спільну заяву щодо аналізу розриву інвестицій в оборону (DIG) та визначення подальших кроків. Зокрема, у ній запропоновано створити робочу групу зі спільних оборонних закупівель – короткостроковий інструмент ЄС обсягом 500 мільйонів євро для зміцнення оборонно-промислового потенціалу шляхом спільних закупівель і впровадження Європейської оборонної інвестиційної програми. У висновках від 30 і 31 травня Європейська Рада підтвердила готовність ЄС запровадити Стратегічний компас і закликала Раду розглянути п'ять тем, визначених DIG Analysis Group. Також важливо зазначити, що цей документ чітко засуджує дії Росії: «Європейська Рада рішуче засуджує агресивну війну Росії проти України. Вона закликає Росію негайно припинити невідбиркові атаки на цивільних осіб та цивільну інфраструктуру та негайно та безумовно вивести всі свої війська та військову техніку з усієї території України в межах її міжнародно визнаних кордонів...» [40]

Варто підкреслити, що інституції Європейського Союзу визнали Російську Федерацію країною-спонсором тероризму. Так, 23 листопада 2022 року Європейський парламент прийняв резолюцію, у якій Росія була визначена як держава-спонсор тероризму. У документі засуджуються дії Росії на окупованих територіях, ядерний шантаж і захоплення об'єктів ядерної інфраструктури, свідомі атаки та звірства проти мирного населення України, руйнування цивільної інфраструктури та інші серйозні порушення прав людини та міжнародного гуманітарного права. Окремо у резолюції засуджується інформаційна війна, підтримка терористичних актів та інші форми агресивної діяльності. Європейський парламент закликав до розширення допомоги Україні та посилення санкційного тиску, а також: розробки правової бази для визначення

держав-спонсорів тероризму; запровадження заходів для міжнародної ізоляції Росії; включення групи «Вагнера» та 141-го спеціального моторизованого полку («Кадирівці») до списку осіб, груп і організацій, причетних до терористичних актів (EU Terrorist List); підготовки законодавчих змін до глобального режиму санкцій щодо прав людини ЄС; та продовження підтримки незалежних розслідувань військових злочинів і злочинів проти людяності, скоєних Росією [40]. Цей крок має надзвичайне значення не лише для держав-членів, а й для всієї європейської спільноти, оскільки він безпосередньо впливає на питання безпеки в Європі.

Крім того, низка держав-членів ЄС, серед яких Словаччина, Нідерланди, Литва, Латвія, Естонія, Чехія та Польща, також визнали Росію або як державу-спонсора тероризму, або її режим як терористичний. Усі ці рішення, прийняті як на рівні ЄС, так і на рівні окремих держав, демонструють усвідомлення масштабності загроз, що походять від Росії, та рішучість Європейського Союзу протидіяти їм. Дії Росії проти України, маніпуляції у сфері міжнародної політики та загальна деструктивна поведінка Російської Федерації викликають глибоке засудження з боку європейської спільноти. Це наочно демонструє реальну небезпеку, яку становить ця держава для інших країн регіону. Така ситуація підриває основи миру і стабільності, змушуючи держави-члени ЄС розглядати необхідність зміцнення власної безпеки, у тому числі за допомогою силових інструментів.

Варто зазначити, що навіть до початку повномасштабної війни міжнародна ситуація вже залишалася напруженою — терористичні атаки, внутрішні загрози, кібератаки створювали серйозні виклики безпеці. Проте останні два роки, коли збройний конфлікт розгорівся у центрі Європи, докорінно змінили міжнародні основи та стали важливим імпульсом для переосмислення принципів безпеки і посилення обороноздатності, зокрема Європейського Союзу. Це визначило

необхідність реформування інститутів ЄС і ОДКБ, що й буде розглянуто далі.

7 червня 2017 року Комісія Європейського Союзу опублікувала аналітичний звіт «Майбутнє європейської оборони». Цей документ визначив основні тенденції та виклики у сфері безпеки та оборони ЄС, а також представив три сценарії підвищення обороноздатності країн ЄС до 2025 року. Перший сценарій передбачав розвиток співробітництва у сфері безпеки та оборони залежно від конкретного випадку та індивідуальний контроль над оборонним потенціалом та закупівлями [39]. Другий сценарій передбачав об'єднання фінансових і оперативних ресурсів для посилення оборонної солідарності. У третьому сценарії наголошувалося, що оборона Європи буде спільною відповідальністю ЄС і НАТО, а співпраця між ними буде взаємодоповнюваною і здійснюватиметься через Європейський оборонний фонд [13].

У 2021 році було започатковано Європейський фонд миру (EPF), покликаний зміцнити ініціативи Європейського Союзу у сфері Спільної політики безпеки та оборони. Цей фінансовий інструмент є додатковим джерелом підтримки ініціатив у галузі безпеки та оборони й водночас не входить до загального бюджету ЄС. Фонд використовується для фінансування різноманітних проєктів, пов'язаних зі Спільною політикою безпеки та оборони. EPF дозволяє мобілізувати додаткові ресурси та інвестувати у важливі безпекові ініціативи, що сприяє загальному зміцненню обороноздатності Європейського Союзу.

25 травня 2022 року було ухвалено звіт, присвячений зовнішній, безпековій та оборонній політиці Європейського Союзу після російського вторгнення в Україну. У цьому документі викладено рекомендації щодо адаптації зовнішньої політики ЄС, а також політики безпеки й оборони в умовах нової безпекової ситуації. Зокрема, у звіті підкреслюється необхідність якнайшвидшого руху до створення Оборонного союзу шляхом реалізації заходів, визначених у Стратегічному компасі, який має

стати основою для спільної оборони ЄС. Також доповідь містить заклик до регулярних засідань Ради оборони ЄС та визначення стратегічної автономії як одного з ключових завдань для формування єдиної зовнішньої та безпекової політики ЄС.

Крім того, документ передбачає заміну односторонньої декларації про політичну відповідальність двосторонньою угодою з Верховним комісаром з прав людини та віце-президентом, а також залучення парламенту до процесу впровадження та контролю за діяльністю Європейського фонду миру та виконанням Стратегічного компасу [12, с. 106].

У липні 2022 року Європейська комісія запропонувала механізм під назвою «Зміцнення європейської оборонної промисловості через спільний Закон про закупівлі» (EDIPRA). Цей механізм було представлено як один із важливих інструментів для реагування на складну безпекову ситуацію, яка склалася у Європі. Ініціатива EDIPRA враховує результати роботи Об'єднаної робочої групи з оборонних закупівель і має на меті задовольнити термінові потреби в оборонних закупівлях, а також підтримати європейських виробників зброї та боєприпасів у поповненні запасів, що виснажилися внаслідок військової допомоги Україні. Цей механізм передбачає координацію з уже існуючими програмами оборонного співробітництва в ЄС, такими як Європейський оборонний фонд та програми постійної структурної співпраці. Він також повинен відповідати завданням, визначеним у Стратегічному компасі. Очікується, що його реалізація зміцнить оборонно-промисловий комплекс ЄС і підвищить ефективність спільних закупівель. Важливою складовою є залучення інтересів національних урядів країн-членів ЄС до участі у спільних закупівлях озброєнь. 1 грудня Рада ЄС погодила загальний підхід до впровадження EDIPRA, що стане основою для подальших переговорів з Європейським парламентом [41].

Очевидно, що російське вторгнення стало потужним поштовхом для реформування системи безпеки в Європі. Однак це була не єдина причина, яка призвела до відповідної потреби. У рамках дослідження можна виділити низку причин, які призвели до необхідності реформування інститутів ЄС та ОДКБ [38, с. 100]:

1. Реальна потреба у посиленні обороноздатності: російська агресія продемонструвала необхідність підвищення обороноздатності ЄС та його держав-членів. Реформи можуть бути спрямовані на збільшення витрат на оборону, розвиток оборонних можливостей, підвищення ефективності спільних оборонних зусиль і збереження стратегічної автономії.

2. Забезпечення солідарності та взаємної обороноздатності: реформа ЄС і ОДКБ може допомогти зміцнити солідарність між державами-членами та забезпечити взаємну обороноздатність. Це включає розробку механізмів спільного реагування на загрози, підтримку спільних оборонних проектів і розвиток оборонних можливостей.

3. Ефективніша координація та співпраця: реформи можуть бути спрямовані на покращення координації між різними установами ЄС та державами-членами, а також підвищення рівня співпраці з такими партнерами, як НАТО та ООН. Це може полегшити обмін інформацією та спільне планування та виконання оборонних операцій.

4. Адаптація до нових загроз: ця причина важлива не лише в контексті російської агресії, а й з огляду на загальну нестабільну ситуацію у світі. Війна в Україні фактично стала безпрецедентним нападом на європейську країну за останній час, зважаючи на масштаби війни та кількість порушень агресором норм і принципів міжнародного права. Проте в сучасному світі з'явилася низка нових загроз безпеці, які також вимагають якісного реагування. Серед них: кібербезпека, захист персональних даних та «інформаційна гігієна»; тероризм; розповсюдження зброї масового знищення; гібридні загрози; міграційна криза тощо. Глобальна стратегія зовнішньої політики та політики безпеки

Європейського Союзу 2016 року приділяє особливу увагу цим загрозам. Хочемо підкреслити, що цей документ є стратегічною структурою, яка визначає зовнішню політику та безпекову політику ЄС. Вона прийшла на зміну Європейській стратегії безпеки 2003 року. Усі центральні документи СПБО з 2016 року базуються на Глобальній стратегії та визначених у ній п'яти пріоритетах зовнішньої діяльності ЄС. Глобальну стратегію 2016 року доповнює План реалізації заходів безпеки та оборони, ухвалений того ж року. Це визначає вимоги для досягнення поставлених цілей: реагування на зовнішні конфлікти та кризи, розбудова потенціалу партнерів та захист ЄС та його громадян. Він базується на конкретних пропозиціях і заходах, які необхідно вжити для покращення безпекової ситуації та відповіді на новітні виклики [14].

З метою покращення захисту персональних даних було прийнято Загальний регламент захисту даних (GDPR) 2016 року. Регламент поширюється на обробку персональних даних громадян ЄС, незалежно від того, чи відбувається обробка в ЄС чи за його межами. Це включає організації та компанії, які обробляють такі дані. GDPR посилює вимоги щодо отримання згоди на обробку персональних даних і розширює права суб'єктів даних, такі як право на доступ до власних даних, право на виправлення та видалення, право на перенесення даних тощо [14].

Отже, виходячи з дослідження у третьому розділі, ми з'ясували, що реформи мають бути спрямовані на покращення можливостей ЄС у запобіганні, стримуванні та реагуванні на прямі та гібридні загрози. Це може включати посилення обороноздатності, підвищення рівня спільного оборонного співробітництва, вдосконалення механізмів врегулювання криз та забезпечення взаємної підтримки між державами-членами. Важливим аспектом реформи також є розробка спільної стратегії протидії гібридним загрозам, зокрема кібератакам, дезінформації та енергетичній залежності. ЄС повинен мати ефективні інструменти для виявлення, аналізу та реагування на ці загрози разом з іншими партнерами. Крім того,

реформа ЄС і СПБО має сприяти посиленню солідарності між державами-членами та забезпеченню взаємної обороноздатності. Це може означати більшу готовність брати участь у спільних оборонних ініціативах, ділитися ресурсами та інформацією та підтримувати держави в агресії. Усі ці заходи спрямовані на забезпечення безпеки та стабільності в Європі, збереження демократичних цінностей та зміцнення міжнародного порядку. Реформування інституцій ЄС і ОДКБ також може допомогти зменшити вразливість держав-членів перед потенційними загрозами з боку Росії. Крім того, слід приділити увагу зміцненню зовнішніх відносин ЄС з іншими міжнародними гравцями та партнерами. Це включає поглиблення військової співпраці з НАТО, зміцнення партнерства з країнами, які поділяють спільні цінності та інтереси безпеки, а також розширення співпраці з міжнародними організаціями, такими як ООН. Співпраця з цими партнерами може сприяти обміну інформацією, спільному плануванню та проведенню оборонних операцій, а також координації зусиль у питаннях міжнародної безпеки. Єдність і спільні дії відіграють важливу роль у забезпеченні безпеки, особливо в контексті Європейського Союзу.

ВИСНОВКИ

У контексті повномасштабної війни в Україні та загострення глобальної конфронтації між демократичними та авторитарними режимами, питання етики війни та миру постає як фундаментальне – не лише для оцінки конкретних військових дій, а й для осмислення здатності Європейського Союзу зберігати вірність своїм цінностям у кризових ситуаціях. Проведене дослідження показало, що філософські концепції війни та миру, попри свою історичну глибину, залишаються напрочуд актуальними у сучасному політичному дискурсі.

Проаналізована концепція «справедливої війни» Августина Аврелія окреслює базові моральні рамки для легітимації військових дій, які і сьогодні знаходять відображення в нормах міжнародного гуманітарного права. Водночас ідеї Іммануїла Канта про «вічний мир», республіканізм та глобальне громадянство стали основою для формування сучасного ліберального порядку, в центрі якого – прагнення до мирного співіснування через міжнародне право та міждержавну співпрацю.

Сучасні автори, такі як Джон Ролз та Майкл Волцер, адаптували класичні підходи до нових реалій – зокрема, гуманітарних катастроф, агресії з боку авторитарних держав та викликів поствоєнного врегулювання. Їхні концепції дозволяють переосмислити відповідальність демократичних суспільств у глобальній політиці та підкреслюють необхідність етичної рефлексії навіть у найскладніших політичних рішеннях.

Аналіз документів ЄС – Глобальної стратегії, резолюцій Європейського парламенту, рішень щодо України – демонструє наявність етичного виміру у практичній політиці Союзу. Принципи свободи, справедливості, демократії, верховенства права та прав людини виступають не лише символами ідентичності ЄС, а й практичними критеріями його зовнішньополітичної легітимності.

У цьому контексті особливого значення набуває концепція «плинних ідеологій» Володимира Єрмоленка, яка дозволяє зрозуміти, як змінюються цінності під впливом нових викликів – війни, дезінформації, гібридних загроз, кризи солідарності. Війна в Україні стала лакмусовим папірцем для цих трансформацій, показавши як вразливість, так і здатність ЄС адаптуватися, зберігаючи при цьому моральну основу.

З огляду на це, реформування політики безпеки та оборони ЄС повинно базуватися не лише на стратегічних та технологічних міркуваннях, а й на етичних принципах. Це передбачає розбудову спільних механізмів реагування на кризи, протидії гібридним загрозам, а також посилення солідарності між державами-членами.

Отже, війна в Україні актуалізувала глибинне філософське питання: як залишатися моральним суб'єктом у світі, який руйнується? Відповідь на нього, як показало дослідження, полягає у поєднанні історичних етичних традицій із прагматикою сучасної політики. Європейський Союз, незважаючи на внутрішні суперечності, продовжує шукати баланс між цінностями та інтересами, що дає підстави говорити про потенціал етики як орієнтира у формуванні стратегії миру в XXI столітті.

Також принципи свободи, справедливості, демократії та верховенства права є основними етичними складовими, що визначають правову та політичну структуру Європейського Союзу. Вони відображаються у численних документах та практиках ЄС, сприяючи розвитку не лише внутрішньої політики та правових систем країн-членів, але й надають ЄС правову вагу на міжнародній арені. Зберегання цих принципів є ключем до стабільності та прогресу ЄС, а також до забезпечення прав та свобод його громадян.

Концепція «плинних ідеологій» Володимира Єрмоленка надає новий погляд на трансформацію європейських цінностей. Сучасні зміни, викликані глобалізацією, технологічними інноваціями та соціальними змінами, створюють нові виклики для європейських країн. Цінності, які

колись були сталими, тепер перебувають під впливом нових соціальних умов та політичних процесів, що викликає необхідність їх адаптації до нових реалій. Це може призвести до контроверсійних питань, таких як баланс між національною ідентичністю та інтеграцією, правами меншин і загальними правами людини, а також до змін у розумінні свободи, демократії та справедливості в Європі.

Збереження моральної основи європейських цінностей в умовах сучасних конфліктів є не тільки моральним обов'язком, а й необхідною передумовою для відновлення миру, стабільності і процвітання на європейському континенті. Це вимагає спільних зусиль держав, міжнародних організацій та громадянського суспільства для того, щоб, незважаючи на складні умови, залишити незмінними основні принципи справедливості, свободи та прав людини.

Реформи мають бути спрямовані на покращення можливостей ЄС у запобіганні, стримуванні та реагуванні на прямі та гібридні загрози. Це може включати посилення обороноздатності, підвищення рівня спільного оборонного співробітництва, вдосконалення механізмів врегулювання криз та забезпечення взаємної підтримки між державами-членами. Важливим аспектом реформи також є розробка спільної стратегії протидії гібридним загрозам, зокрема кібератакам, дезінформації та енергетичній залежності. ЄС повинен мати ефективні інструменти для виявлення, аналізу та реагування на ці загрози разом з іншими партнерами. Крім того, реформа ЄС і СПБО має сприяти посиленню солідарності між державами-членами та забезпеченню взаємної обороноздатності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Договір про Європейський Союз (Маастрихт, 1992). URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/153773__595905
2. Хартія основних прав Європейського Союзу (2000). URL: <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yevropejskogo-soyuzu/>
3. Договір про функціонування Європейського Союзу. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text
4. Європейська конвенція з прав людини. Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
5. Європейський суд з прав людини: Рішення, що визначають принципи верховенства права та свободи в межах ЄС. Європейський суд з прав людини. Рішення ЄСПЛ про верховенство права та свободи в межах ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
6. Регламент (ЄС) № 211/2011 Європейського Парламенту і Ради від 16 лютого 2011 року про громадянську ініціативу. URL: <https://minjust.gov.ua/>
7. Європейська соціальна хартія (Переглянута). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text
8. Дідковський С. Кантіанський «вічний мир» у ліберальному дискурсі теорії демократичного світу. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2024. 1(10). С. 11-15. DOI: <https://doi.org/10.17721/2523-4064.2024/10-2/11>
9. Єрмоленко В. Далекі близькі. Есеї з філософії та літератури. Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. 304 с.
10. Єрмоленко В. Ерос і психея. Кохання і культура в Європі. Львів: Видавництво Старого Лева, 2023. 496 с.
11. Єрмоленко Володимир Анатолійович (1980). URL <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/REF0005351>

12. Єрмоленко В. Плинні ідеології. Ідеї та політика в Європі ХІХ–ХХ століть. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2018. 480 с.
13. Іванова, В. С., Сіващ, О. Регламентация статусу біженців на міжнародному, регіональному й національному рівнях. Юридичний науковий електронний журнал, 6, 2019. С. 419–421.
14. Корнійчук, Л. В. Проблеми реформування Європейського Союзу на сучасному етапі. Політичне життя, 1, 2018. С. 132–137.
15. Кузнецов, О. М. Європейський досвід посилення спроможностей у сфері забезпечення кібербезпеки в сучасних умовах. Інформація і право, 1 (36), 2021 С. 106–113.
16. Максак, Г. Нові оборонні рубежі ЄС: перспектива для України. Аналітичне дослідження. 2022. URL: https://prismua.org/wp-content/uploads/2022/12/EU_defence_ukr.pdf
17. Миркеєв Я. Ю. Реформування спільної політики безпеки та оборони у довгостроковій перспективі з урахуванням загрози з боку росії. ScienceRise. Juridical Science. 2024. Вип. 1 №1(27)
18. Остапенко, О. І., Ряшко, В. І. Кант: Війна і мир. Важкий шлях до вічного миру. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки, (813), 2015 С. 209–214
19. Теорії цивілізацій та міжнародні конфлікти : підруч. / І. А. Єремєєва. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 144 с.
20. Толстов І., Москвін Я. Етика В Контексті Миру та Війни. Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії», 2023, 69: 15-20.
21. Толстов І. В. Верховенство права як основний принцип легітимації політики. Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. № 877. Серія: філософія. Філософські перипетії. 2009.
22. Augustine S. The City of God. Penguin Classics. 2003. 152 p.

23. Walzer M. *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*. Basic Books. 2000. 211 p.
24. Orend B. *The Morality of War*. McGill-Queen's University Press. 2003. 96 p.
25. Oppenheimer J.D. (Ed.) *Cambridge Companion to Augustine*. Cambridge University Press. 2001. 144 p.
26. Doyle, M. W. (1983). Kant, Liberal Legacies and Foreign Affairs. *Philosophy and Public Affairs*, 12(3-4), 205-235, 323–353.
27. Kant, I. (2016). *Perpetual Peace: A Philosophical Essay* by Immanuel Kant. Project Gutenberg. <https://www.gutenberg.org/files/50922/50922-h/50922-h.htm>
28. Longley, R. (2022). *What Is the Democratic Peace Theory? Definition and Examples*. Thought Co. <https://www.thoughtco.com/democratic-peacetheory-4769410>.
29. Pagden, A. Imperialism, liberalism and the quest for Perpetual peace. *Daedalus*, 134(2), 2005. PP. 46–65.
30. Rawls, J. *The Law of Peoples*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1999. – pp. 45–68.
31. Walzer, M. *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*. New York: Basic Books, 1977; оновлене видання – 2006. pp. 120–145.
32. Finnis, J. *Just War Theory: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2008. pp. 30–55.
33. Orend, B. *The Morality of War*. New York: McGill-Queen's University Press, 2003. pp. 90–118.
34. *European Union Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy*. Brussels: European External Action Service, 2016. pp. 15–37.
35. *European Parliament Resolution on the Situation in Ukraine*. Strasbourg: European Parliament, 2014–2022. pp. 45–68.

36. Council Conclusions on Ukraine. Brussels: Council of the European Union, 2014–2022. pp. 80–102.
37. Dinan, D. *Europe Recast: A History of European Union*. London: Palgrave Macmillan, 2014. pp. 230–256.
38. Smith, M. *EU Foreign Policy and the Ukraine Crisis: Response, Impact, and Challenges*. Oxford: Oxford University Press, 2020. pp. 100–130.
39. Przetacznik, J. (2022). The EU's foreign, security and defence policy after Russia's invasion of Ukraine. European Parliamentary Research Service. Available at: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729456/EPRS_ATA\(2022\)729456_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729456/EPRS_ATA(2022)729456_EN.pdf)
40. Informal meeting of the Heads of State or Government (2022). Versailles Declaration. Available at: <https://www.consilium.europa.eu/media/54773/20220311-versailles-declaration-en.pdf>
41. Ukraine Refugee Situation (2023). Operational Data Portal. Available at: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>